

Šimek, Emanuel

Obyvatelstvo Moravy v dobách kolem rozhraní letopočtu a v prvních stoletích našeho letopočtu

In: Šimek, Emanuel. *Poslední Keltové na Moravě*. Vyd. 1. Brno: Universita v Brně s podporou Ministerstva školství a kultury, 1958, pp. [29]-55

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118953>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II

OBYVATELSTVO MORAVY V DOBÁCH KOLEM ROZHRAŇÍ LETOPOČTŮ A V PRVNÍCH STALETÍCH NAŠEHO LETOPOČTU

I. Volkové Tektosagové — Kotini.

Mýlil-li se K. Zeuss a jeho následovníci v otázce kvádského osídlení dnešní Moravy, měli zato pravdu, když umístili na Moravu galské Volky Tektosagy¹ a považovali Kotiny za jejich potomky².

Pokud se týká Volků Tektosagů, bylo pro jejich lokalizaci jenom na Moravu a nikoli také do Čech hlavním důvodem přesvědčení, že celé Čechy byly v téže době osídleny keltskými Boji, takže pro Volky nebylo v Čechách vůbec místa. Toto přesvědčení bylo ovšem, jak jsem ukázal výše³, naprosto mylné. Sídla Bojů zaujímala podle svědectví antických zpráv historických i nálezů archeologických (Zeusovi a většině jeho následovníků z minulého století ještě ovšem neznámých) kromě podunajské části jejich území toliko jižní část dnešních Čech. Severní část země měl někdy od 4. století starého letopočtu podle svědectví archeologických nálezů — latenských kostrových hrobů, zapuštěných hluboko do země a zcela jinak upravených než bojské mohylové hroby v jižních Čechách a v severovýchodním Bavorsku — obsazenu keltský lid, který podle kulturních zbytků, jež nám v hrobech zanechal, přišel z oblasti východogalské kultury latenské a zaujal dlouhé územní pásmo od Durinska přes severní polovici Čech, jižní část horního Poodří a Moravu až do Slovenska. Celá tato oblast je obsahem svých latenských kostrových hrobů charakterisována jako území jediného lidu.

¹ Zeuss, DN². 118; po Zeusovi je na Moravu umísťovali Much, Bremer, Kretschmer, Dvořák, Bretholz a jiní, z archeologů Reinecke, Menghin, M. Jahn; srov. k tomu Šimek, ČM. 56 a d., KG. 29 a d., VG. IV. 212.

² Zeuss, l. c. 123, 172, a j.; srov. k tomu Šimek, ČM. 58 a literaturu tamže, pozn. 3.

³ Str. 16 a d.

Tímto lidem byli Caesarovi Volkové Tektosagové.

Hercynští Volkové Tektosagové byli ethnickým činitelem pro historické osudy celé střední Evropy a jmenovitě její severnější části velmi důležitým, důležitějším, než byli jejich sousedé Bojové, a byli až dosud světovou i naší odbornou literaturou, která přisuzovala hlavní význam v našich končinách Bojům, neprávem přezírání a nedostatečně oceňování.

Ztotožnění starověkého Boiohema jako země bojské s dnešními Čechami způsobila, jak jsem již ukázal, mnoho zmatků ve výkladu historických osudů střední Evropy. Jedním z nich bylo také přecenění významu Bojů pro historii Čech a zemí na severu a východě s nimi sousedících. Toto přecenění můžeme sledovat již od doby renesanční. Bylo vyvoláno bezděčným zpětným promítáním velkého významu, jehož nabyly Čechy v pozdním středověku, za vlády posledních Přemyslovců a Lucemburků, kteří jako králové čeští mocně zasahovali do osudů německé říše a celé střední Evropy. Tento význam královských Čech vrhal svůj odlesk také na jejich obyvatelstvo ve staré době. Podle představy, ustálené od doby renesanční, byli tímto obyvatelstvem (v celé zemi, zvané tehdy Boiohemem, tedy i v severních Čechách) Bojové a po nich Markomani. Tak byl podle pozdějšího historického významu Čech oceňován — a přeceněn — i skutečný historický význam obou těchto kmenů. U Markomanů tu ovšem spolupůsobilo také vědomí velkého rozsahu Marobudovy t. zv. říše (ve skutečnosti jen svazu germánských kmenů na obranu proti expansi římské říše) a respekt, který tato Marobudova „říše“ jako politický činitel, nepřátelský římskému imperiu, vyvolala v myslích Římanů, a který se tradicí přenesl až do doby Tacitovy a ještě dále až do dob před t. zv. válkami „markomanskými“, t. j. do dob, kdy už dávno zmizel jak Marobud sám, tak také jeho „říše“, a kdy už dávno (po odchodu Marobuda i jeho přemožitele Katvaldy) zmizel všechnen dominující politický význam Markomanů v germánském Podunají a přešel na kmen Kvádů a s ním spojený kmen sarmatských Jazygů⁴.

Význam Bojů byl přeceněn na újmu skutečného historického významu Volků Tektosagů.

Caesar uvádí hercynské Volky Tektosagy ve svých Komentářích o válce gallské (VI. 24) s velkým uznáním jako vzor někdejší statečnosti Gallů. Staří Římané — podobně jako Germáni — viděli ve výbojně statečnosti vzor všech mužných ctností. Pro tu si dovedli vážit i největšího svého nepřítel. A tuto vážnost si u nich dovedli v plné míře získat bojovní Volkové Tektosagové.

Caesar poznal za svého pobytu v Gallii dobře Gally své doby a přestal si jich vážit jako lidu, který již ztratil schopnost svou svobodu a samostatnost vlastní statečností proti Germánům (i Římanům!) hájit a uhájit. Vypravuje,

⁴ Srov. k tomu Š i m e k, ČM. 147 a d., KG. 88 a d., VG. II. 196, IV. 44 a d., 479 a j.

že byla kdysi doba, kdy Gallové byli ještě statečnější než Germáni (jejichž mužnou statečnost — *virtus* — Caesar a Římané jeho i pozdější doby — viz svědectví Tacitova — vysoce hodnotili) a vycházeli dokonce z Gallie přes Rýn do vnitrozemí Germanie na výboj nových území (za doby Caesarovy už tomu bylo naopak, Germáni chodili na výboj přes Rýn do Gallie). Takovým způsobem obsadili Volkové Tectosagové nejúrodnější končiny v oblasti Hrcynského lesa a drželi se tam až do doby Caesarovy, majíce pověst spravedlivých lidí a výborných válečníků (nebo též: majíce svrchovanou úctu k spravedlnosti a válečnému věhlasu)⁵.

V historických pracích se Volkům Tectosagům podle vzoru prací Zeussových a Müllenhoffových mylně připisuje také ještě další věta Caesarova a vykládá se jako Caesarovo svědectví, že „nyní (v době Caesarově) také žijí ve stejném nedostatku, v chudobě a trpělivé vytrvalosti jako Germáni a užívají téže potravy a péče o tělo“⁶. Kritický rozbor Caesarova textu nás však přesvědčí, že se tato Caesarova věta nevztahuje na Volky, nýbrž na Germány, a že je právě podstatnou částí Caesarova výkladu, jak se stalo, že Germáni jeho doby již předčili svou statečností Gally. A že jsou tedy správnější edice, které reprodukují začátek třetí věty Caesarova textu kapitoly 24 slovy: *Nunc, quod (n. quoniam) in eadem inopia patientiaque Germani permanent, eodem victu et cultu corporis utuntur, Gallis autem provinciarum propinquitas et transmarinarum rerum notitia multum ad copiam et usus largitur, etc.*⁷

Že toto stanovisko je správné, dokládá jak text Caesarovy II.—24. kapitoly VI. knihy, tak také stav dnešních našich vědomostí archeologických.

Caesar, dospěv ve vypravování o událostech a bojích v Gallii až do roku 53 starého letopočtu, do doby, kdy se chystá k novému velkému boji se Svěby, kteří podle zpráv výzvědných posílů očekávají příchod římského vojska na pokraji Bacenského lesa (BG. VI. 10), pokládá tuto příležitost za vhodnou, aby pojednal sumárně ve čtrnácti kapitolách o Gallech a Germánech, o jejich politických

⁵ Caesar, BG. VI. 24: Itaque ea, quae fertilissima Germaniae sunt loca circum Hercyniam silvam... Volcae Tectosages occupaverunt atque ibi consederunt; quae gens ad hoc tempus his sedibus sese continet summamque habet iustitiae et bellicae laudis opinionem (slovo *opinio* je dvojznačné: může znamenati naše mínění o... nebo též pověst).

⁶ Zeuss, DN². 171 (Volcae Tectosages... nunc quoque in eadem inopia, egestate, patientia, qua Germani, permanent, eodem victu et cultu corporis utuntur), Müllenhoff, DA². 276 a d. (totéž), a též text mají ve svých pracích také M u c h, Hoops RL. IV. 424, a j.

⁷ Srov. k tomu Š i m e k, VG. IV. 327 a d., a výčet edicí tamže, pozn. 86.

a společenských poměrech, o jejich náboženství, o náboženských a pohřebních obřadech atd. Gallům, s jejichž poměry je podrobně obeznámen, věnuje deset kapitol (VI. 11—20), Germánům pak další tři kapitoly (21—23). Shrnuv takto vše podstatné o obou národních kmenech, dospívá ve 24. kapitole též (VI.) knihy ke zdůvodnění svého názoru, že Gallové byli kdysi ještě mnohem statečnější než Germáni, ale že se postupem doby poměry obrátily. Gallové blahobytnějším životem z pohodlnější tak, že si zvykli na porážky v bojích s Germány do té míry, že už sami v době Caesarově uznávali jejich trvalou převahu⁸, kdežto Germáni, kdysi poráženi, svým setrváváním při dřívějším prostém, ale zdravém životě a ustavičném otužování těla nabyli nad Gally převahy a v bojích už trvale nad nimi vítězili. List se prostě obrátil. Dřívější útočníci a vítězi si navykli poraženectví a byli poráženi, kdežto Germáni, dříve poráženi, stali se útočníky a vítězi.

Volků Tektosagů používá Caesar jako dokladu pro to, že Gallové byli kdysi statečnější a vycházeli na výboj do vnitrozemí Germanie, jak uvedl v první větě 24. kapitoly (*Ac fuit antea tempus, cum . . . mitterent*). Druhou větou (*Itaque ea . . . opinionem*) věnuje Volkům samotným. A v třetí větě (*Nunc, quod . . . comparant*) vykládá příčiny, proč se otužili Germáni naučili nad Gally vůbec (tedy nejenom nad Volky) vítězit, a proč Gallové, obchodem s římskými provinciemi a dovozem po moři zbohatlí a blahobytem z pohodlnější, zvykli pozvolna tomu, že jsou od Germánů ve všech bojích poráženi a sami už si ani netroufají po stránce statečnosti (*virtus*) sebe s nimi srovnávat⁹.

Že se věta o nedostatku a bídě (v. výše) nemůže vztahovati na Volky Tektosagy, dokazuje ostatně nade vši pochybnost jasně samo Caesarovo stylistické připojení druhého oddílu třetí věty (za slovem *utuntur*), věnovaného Gallům, slovy: *Gallis a u t e m . . .* Spojka *autem* staví větu o Gallech do nepochybného protikladu proti předcházející větě, v níž se mluví o nedostatku, z čehož vyplývá, že se tato věta, ať už její rukopisný stav je jakýkoli, může skutečně vztahovat jenom na Germány a nikoli na Gally jako celek, ani na Volky Tektosagy jako jejich část, již Caesar užil jako dokladu o správnosti své these.

Nepochybný důkaz o tom, že se Caesarova věta o nedostatku a bídě nemůže vztahovat na Volky, podávají také archeologické nálezy na jejich oppidech u Stradonic a na Starém Hradisku u Okluk, které svědčí více než výmluvně o bohatství a blahobytu jejich kupeckého a řemeslnického obyvatelstva¹⁰.

⁸ Caesar, BG. VI. 24 (pokračování věty, citované výše v textu): (*Galli*) paulatim assuefacti superari multisque victi proeliis ne se quidem ipsi cum illis (Germanis) virtute comparant.

⁹ Viz předcházející poznámku.

¹⁰ Úvaha o Caesarově zprávě o Gallech a hercynských Volcích byla z rukopisu této práce otištěna ve VG. IV. 318, 327 a d.

Zpráva Caesarova o Volcích, kteří kdysi odešli z Gallie na východ, tam si svou válečnickou zdatností vybojovali nová sídla v nejurodnějších končinách Hercynského lesa (v širokém pojetí Caesarově¹¹) a udrželi se v nich až po dobu Caesarovu, souhlasí velmi dobře s tím, co dnes víme z archeologických nálezů o lidu latenských kostrových hrobů v dlouhém územním pásmu od Durinska přes severní polovici Čech, horní Poodří a Moravu až do Slovenska¹².

Kostrové hroby v celém tomto pásmu jsou jak svým pohřebním ritem, tak také celým svým obsahem přímo znamenitou ilustrací a materiálním dokladem Caesarovy zprávy o Volcích. Ukazují, že v nich je pochován lid, který přišel z Gallie někdy v průběhu 4. století starého letopočtu a byl neobyčejně válečnický a nádherymilovný. Méně početné hroby mužské jsou vybaveny především zbraněmi, početnější hroby ženské četnými šperky a ozdobnými předměty. Obojí je dokladem, že tu šlo o lid, jehož muži byli válečníky a dobyvateli, kteří často mřeli na svých výpravách v cizině, a hojné a nádherné šperky v hrobech žen ukazují, že muži dobývali dostatek kořisti, aby mohli hověti rozmařilosti svých žen. A s tímto charakteristickým rysem žen dobře souhlasí také okolnost, že v jejich hrobech nenacházíme vůbec žádných dokladů jejich hospodyňské činnosti (jako tomu je na příklad u hrobů žen germánských). Tuto činnost zřejmě obstarávali otroci a otrokyně, nikoli ženy keltských válečníků . . .

Vliv tohoto keltského válečnického lidu a jeho hmotné kultury na vývoj materiální kultury sousedních, severněji usídlených Germánů byl neobyčejně veliký. Jeho působením dostala celá dotavadní hmotná kultura v germánském vnitrozemí v poříčí Labe a Odry až hluboko do severní Germanie nový, latenský ráz. A to nejen pokud se týká předmětů, které se mohly do těch končin dostat obchodem, nýbrž i v keramice, jež byla v germánském vnitrozemí vyráběna po domácku ženami¹³.

Jak silně působilo staleté sousedění těchto galských válečníků a podmanitelů na mysl Germánů, kterým — podobně jako Římanům — jejich válečnické a kořistnické sklony imponovaly a vyvolávaly u nich (kteří měli podobné vlastnosti a sklony) spíše obdiv než nenávisť, toho nejlepším dokladem je, že se jim stali hlavními představiteli celého keltského světa, a jejich

¹¹ Srov. Š i m e k, ČM. 44, KG. 26, VG. II. 7, 44.

¹² Š i m e k, KG. 24 a d., 43 a d., 68, VG. III. 27 a d., IV. 197, 204, 211 a d., J. B ö h m, Kronika objeveného věku (Praha 1941), 410, 418, 423, 489, J. P o u l i k, Z hlubin věků (Praha 1956), 159, V. H o c h m a n o v á, Hrazené keltské město na Starém Hradisku u Malého Hradiska (Boskovice 1956), 3.

¹³ Š i m e k, VG. IV. 338 a d.

jméno *Volk* (*Volc*), obměněné ve *Walh* — *Walch* — *Walach* (nikoli jméno Bojů!) se jim stalo synonymem pro Keltů vůbec¹⁴.

To je nejlepším důkazem, že lidem latenských kostrových hrobů v severní polovici Čech a na Moravě, který sousedil přímo v dlouhém územním pásu se severnějším Germány, nebyli Bojové, nýbrž Volkové Tektosagové.

Přišli do našich končin, jak již bylo řečeno, někdy v průběhu 4. století starého letopočtu jako dobyvatelé a podmanitelé¹⁵, a ještě v polovici 1. století starého letopočtu je Caesar cituje jako příklad někdejší válečnické zdatnosti Gallů vůbec a vypravuje o nich, že se stále ještě drží ve svých dobytých sídlech v neúrodnějších končinách Hercynského lesa, slynouce jako válečníci, kteří si nejvíce váží spravedlnosti a válečné slávy¹⁶. Tím, že po tak dlouhou dobu a na tak dlouhém území sousedili s Germány, dá se velmi dobře vysvětlit okolnost, že se právě jejich jméno stalo synonymem pro Keltů vůbec. Podle výkladu linguistů k tomu došlo již někdy ve 4. století starého letopočtu před hláskoslovnými změnami v germánských jazycích, zahrnovanými do německého termínu *Lautverschiebung*¹⁷. Tedy ještě v témže století, kdy Volkové přišli do našich končin.

Válečnický a dobyvatelský věhlas hercynských Volků potrvál po valnou část t. zv. střední doby latenské, zhruba asi po dvě století, tedy značně dlouhou dobu. Někdy koncem střední doby latenské a v celé době pozdnělatenské (stradonické) můžeme v nálezech pozorovati nápadný zvrát, změnu, která je velmi výmluvným dokladem toho, že se Volkové vysílili, přestali útočit na Germány, a že naopak tito Germáni přešli do ofensivy a začali útočit na Volky a jejich území.

Je zajímavé sledovat, jak vlastnost, již Římané velmi výstižně říkali *virtus* (*mužnost*, nikoli jen ctnost v obvyklém smyslu), shrnujice tak do jediného krátkého slova vše, čeho si vážili u muže-bohatýra, poklesla současně u Keltů v Gallii i v našich končinách. Jak Caesar výslovně praví, bývaly doby, kdy

¹⁴ Müllenhoff, DA. II². 279 a d., IV². 100, Miklosich, EW. 393, Bremer, Ethnogr.² 28, 42, 44, Much, Hoops RL. IV. 423 a d., 433, D. Stammeskunde³ (Berlín-Lipsko 1920), 53, Germania d. Tac. 44, Niederle, SS. I. 331 a d., G. Schütte, Our Forefathers, the Gothic Nations, I (Cambridge, 1929), 106 a d., 241, E. Rademacher, Ebert RL. VI. 281, Šimek, ČM. 57, KG. 26 a d., Západní Slované a Germáni 2, VG. IV. 211, 587, Chebsko v staré době (Brno 1955), 72.

¹⁵ O porobeném starším obyvatelstvu — lidu popelnicových polí — a jeho zániku viz Šimek, VG. IV. 229 a d.

¹⁶ Srov. výše str. 30 a d., pozn. 5.

¹⁷ Bremer, Ethnogr.² 28, 42, 44, 53 a d., Much, Hoops RL. IV. 423 a d., Schütte, Our Forefathers I. 106, 241.

Gallové byli ještě statečnější než Germáni a sami na ně útočili¹⁸. Ty doby však minuly. Můžeme to dobře sledovat i na vývoji našich Volků. Přišli jako tvrdí válečníci a podmanitelé, kteří i po zaujetí nových sídel v naší oblasti často umírali na válečných výpravách a získali si u Germánů takový respekt, že se u nich rázem stali hlavními představiteli Keltů vůbec. Ale postupem doby jim právě pro tento způsob života ubývalo mužů, stará kasta válečníků¹⁹ asi z větší části vymřela nebo odešla na daleké válečné výpravy²⁰, blahobyt těch, kdož zůstávali doma, rostl, a tak se pomalu list dějin obracel. Keltové ztráceli svou *virtus*, ale zato bohatli dále obchodem a řemeslnou průmyslovou výrobou, a u Germánů v nepoměrně chudších severnějších krajích rostla touha ukořistit toto bohatství. A tak se z těch, na něž bylo ještě před nedávnem útočeno Kelty, stali útočníci, kteří začali sami podnikat kořistnické výpravy do keltských zemí, a Keltové, ztrativše onu *virtus*, začali se uchylovat se svým bohatstvím za pevné hradby svých oppid. Nastal u nich velký rozkvět po stránce hospodářské a kulturní, ale zároveň se blížil soumrak jejich národní existence, jak postupně ztráceli schopnost sebe a svůj blahobyt bránit a ubránit proti chtivým útokům severních barbarů.

Germáni, kteří z počátku podnikali jenom kořistnické výpravy do bohaté země keltské, brzy se počali v ní usazovat. Přijímali při tom i nadále ochotně výrobky pokročilejší keltské industrie, jak můžeme pozorovati na keramice i jiných předmětech na nalezištích germánského původu, ale jinak lpěli houževnatěji než Keltové na svém způsobu života, na svých náboženských kultech a pohřebních obyčejích²¹. Jejich tuhá konservativnost zabránila jejich rychlému pokeltštění a naopak se vzrůstem počtu germánského obyvatelstva spolupůsobila na postupném zániku keltského osídlení Čech, k němuž došlo v průběhu I. století našeho letopočtu. Velká část keltského obyvatelstva, jak se zdá, ustoupila germánskému tlaku od severu a postupně svá sídla opustila. Bojové tak asi učinili z větší části, zejména v Podunají, již dříve, před koncem posledního století starého letopočtu²². Zbytky Bojů, pokud se ještě ve svých starých sídlech udržely, byly postupně asimilovány nebo zanikly v poddanství a v otroctví Germánů, kteří se zmocnili jejich území.

¹⁸ Caesar, BG. VI. 24: fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ultro bella inferrent.

¹⁹ Caesar, BG. VI. 13, 15.

²⁰ Srovnej na příklad výpravu Volků Tektosagů a (Tolisto-) Bojů (toto spojení jmen obou kmenů, kteří spolu sousedili v Čechách, ukazuje, že výprava mohla vyjít z našich končin, nikoli z Gallie) na Balkán a do Malé Asie, srov. k tomu Šimek, KG. 30, VG. IV. 214, kde viz i citaci příslušné literatury.

²¹ Více o tom v. Šimek, VG. IV. 214 a d.

²² Tamže 215 a d., a dříve již ČM. 31 a d., KG. 46 a d.; ve všech třech pracích viz i jinou literaturu.

Podobně tomu bylo asi také se zbytky Volků v severních Čechách. Jejich sídla zaujali postupně, jak již činili po celou dobu pozdnělatenskou, polabští Germáni, mezi nimiž, jak se zdá, nabyli posléze převahy Hermunduři, kteří byli podle antických zpráv v době kolem počátku našeho letopočtu jejich nejbližšími sousedy. V jižních Čechách se na území, jež dříve patřilo Bojům, podle svědectví Tacitova usídlili germánští Marsingové²³.

Osudy Volků usídlených na Moravě se utvářely jinak. Je podivuhodné, že právě v tomto území, které bylo od věků pravou průchodní zemí, již proudil pohyb severního lidstva na jih a někdy i jižního na sever, se Keltové udrželi déle než v druhých našich zemích²⁴. Skutečné příčiny toho snad nikdy bezpečně nepoznáme. Byla-li to včasná lepší obrana severní části keltských sídel pevnými hrazenými městy - oppidy i jinými podružnějšími hradišti (Staré Hradisko nad Okluky, Hostýn, Kotouč u Štamberka), či také okolnost, že Germáni musili napřed zdolat a asimilovat severnější Kelty Lugijské (zejména snad Lugu Dunské, jejichž jméno jako doklad jejich někdejšího keltského původu se nám zachovalo u Ptolemaia²⁵), či snad také menší agresivnost pozdějších Lugu (Lugiů) germánských, v nichž kolovalo silné procento keltské krve, a kteří si snad ještě uchovali někdejší povědomí své příbuznosti s Kelty moravskými, nebo snad všechny tyto důvody dohromady, nikdy bezpečně nevíme. Zůstane jen fakt, doložený historickými zprávami Tacitovými, Ptolemaiovými a Dionovými, a opřený o svědectví nálezů archeologických, dokazujících nepřetržitou kontinuitu keltského osídlení dnešní Moravy i po ústupu a zániku českých Keltů až do t. zv. markomanských válek a jeho zbytků i po těchto válkách až do 4. století našeho letopočtu.²⁶

Volkové, pokud nepatřili k válečnické šlechtě, se již záhy věnovali v našich končinách — kromě jiných zaměstnání — především dolování na železnou rudu, resp. povrchovému dobývání a sbírání hornin tuto rudu obsahujících. Keltové byli již odedávna známi jako výborní kovkopové. Na jihozápadě Evropy a v alpských zemích to byly především t. zv. drahé kovy, zlato a stříbro,

²³ Více o tom v. VG. IV. 216 a d., 218.

²⁴ Srovnej k tomu také již Bremer, Ethnographie² str. 64: die Reste der Volcae in Mähren sind jedenfalls im Lande sitzen geblieben und germanisiert worden.

²⁵ Λοῦγοι οἱ Λούνοι — Luguové Hradští, Ptolemaios, Hyfég. II. II. 10, v. Šimek, VG. I. 72 a d., II. 161 a d. Také jméno Luguů vůbec (od galského *λοῦγος* — vrána, srovnej Pseudoplutarch, De fluviis 6 (Plutarch V, Fragmenta et spuria, ed. Dübner, Paříž 1855), str. 85: *λοῦγον γὰρ τῆ σφῶν διαλέκτῳ τὸν κόρακα καλοῦσι*) a jiné důvody ukazují na to, že Luguové (Lugiové) byli původně Kelty a byli postupně pogermánštěni; srovnej k tomu Šimek, VG. II. 163 a d., kde viz i jinou literaturu.

²⁶ Šimek, VG. IV. 360 a d., hl. 363 a d.; více o tom viz níže, kap. V.

jejichž dobýváním a ryžováním se jednotlivé keltské kmeny zabývaly²⁷. Strabon to výslovně připomíná o rodných bratřích našich Volků, kteří po rozchodu Volků Tektosagů, usedlých kdysi v severovýchodní Gallii, odešli do jižní Gallie, kde žili v době Strabonově²⁸. Kromě drahých kovů se zabývali Keltové na různých místech také dolováním na železo, a to již i technikou velmi vyspělou²⁹.

To činili i Volkové na Moravě. Jak intenzivní byla tato jejich činnost a jak byla pro ně v představě římského světa charakteristická, ukazuje, jak se zdá, i samo jméno, které se pro poslední Kelty na Mořavě uchovalo v antické literatuře. Nejmenují se tam již Volky Tektosagy (jediná zpráva, obsahující toto jméno hercynských Volků, zachovala se nám u Caesara, viz výše), nýbrž Kotiny (*Cotini*, obr. 2).

Okolnost, že antičtí autoři jmenují moravské Volky Kotiny, bylo by lze vyložití dvojím způsobem. Jeden z možných výkladů by byl, že tu šlo o část Volků, kmen, který užíval toho jména. Různost terénu a životních podmínek, v nichž Volkové v jednotlivých končinách starého Hercynského lesa (v pojetí Caesarově) žili, mohly postupem doby přivodit rozpad původního celku Volků (šlo-li u nich již z počátku o jediný kmen a nikoli o příslušníky několika kmenových jednotek) na několik teritoriálně oddělených částí, jež se postupem doby vyvinuly v samostatné kmeny. Jedním z těchto kmenů mohli být také Kotini³⁰.

Na druhý způsob výkladu jména Kotinů upozornil již před lety H. Jireček. Ukázal na příbuznost tohoto jména s obecným starým keltským názvem pro doly (v Hispanii), který Strabon podle zprávy Poseidoniovy reprodukoval v řečtině tvarem *κωτίνας* (*κατὰ δὲ τὰς Κωτίνας λεγομένης χαλκός τε ἄμα γεννᾶται καὶ χρυσός*)³¹, a dospěl k závěru, že jméno *Kotini* „není snad jméno národa, nýbrž že to jsou k o v k o p o v é nebo dolovníci vůbec“³². Nápadná

²⁷ Strabon III. 2. 3 (162), IV. 1. 13 (187), 2. 1 (190), 6. 7 (205), VI. 12 (208); srov. k tomu Šimek, KG. 33 a d., 40, 69 a d.

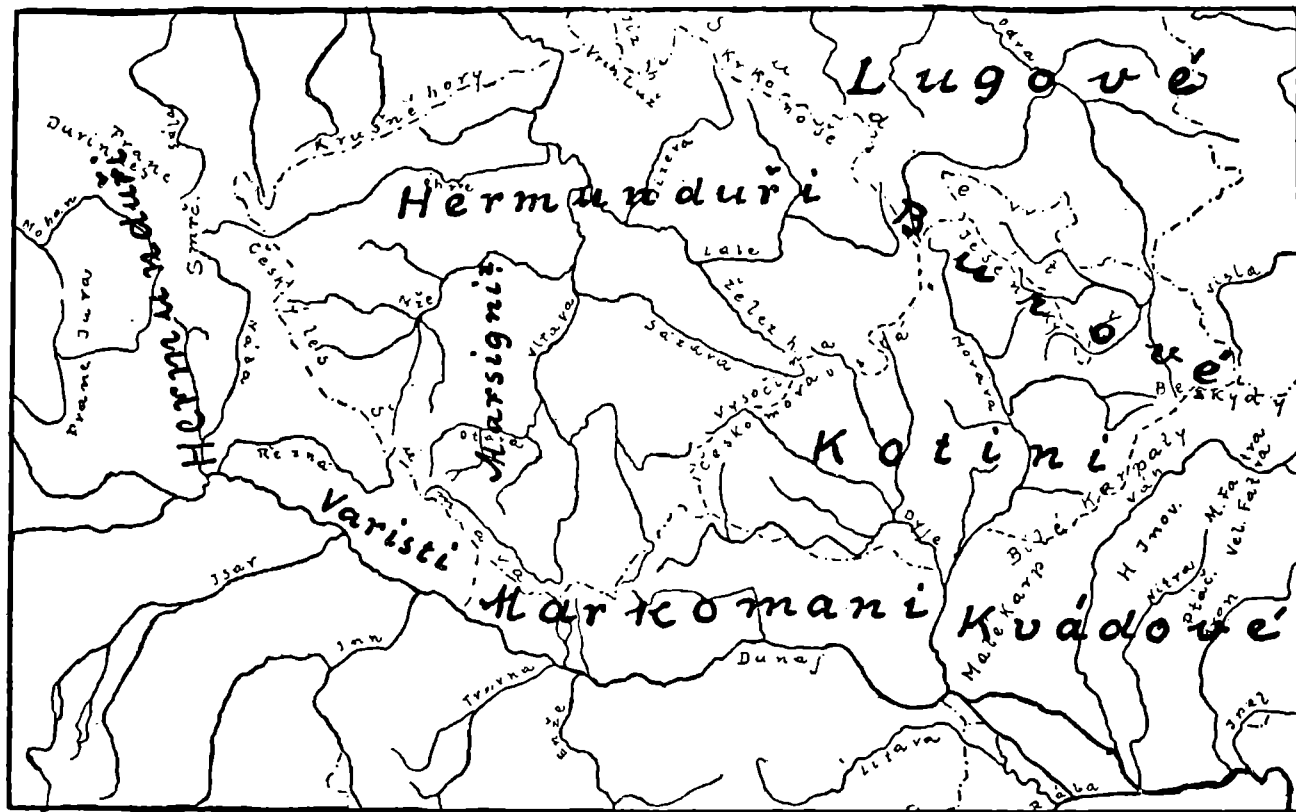
²⁸ Strabon IV. 1. 13 (187): *Οἱ δὲ Τεκτόσαγες καλοῦμενοι τῇ Πυρρήνῃ πλησιάζουσιν, ... πολὺχρυσον τε νέμονται γῆν.*

²⁹ Caesar, BG. VII. 22, Strabon III. 2. 8 (146); srov. k tomu Šimek, KG. 57, VG. IV. 117 a d., 333 a d.

³⁰ Za samostatný velký keltský národ (již od 4. století starého letopočtu, t j. od příchodu galských Keltů do našich končin) je pokládal a zalidňoval jimi kromě Moravy také Slovensko (čímž zároveň kompromisně spojoval obě různé lokalisace Kotinů na Moravu a na Slovensko) Schráníl, Vlastivěda II. 69, 74.

³¹ Strabon III. 2. 3 (142): *πλεῖστος δ' ἐστὶν ἄργυρος ἐν τοῖς κατὰ Ἰλιπαν τόποις καὶ τοῖς κατὰ Σισάπωνα τὸν τε παλαιὸν λεγομένον καὶ τὸν νέον· κατὰ δὲ τὰς Κωτίνας atd.* (viz výše v textu).

³² H. Jireček, ČČM LXVI (1892), 64.

Obr. 2. Osídlení našich zemí v prvních stoletích n. l.
(Šimek, KG. 71 obr. 2). 1 : 3,700.000.

shoda mezi oběma jmény ukazuje, že je skutečně možné, že na moravských Volcích — Kotinech ulpělo původní obecné jméno, kterým je pro jejich hlavní kovkopecké zaměstnání označovali — možná i s příděchem posměchu nebo opovržení — již jejich keltští krajané³³. A tak se mohlo toto jméno v itinerářích jižních kupců, kteří cestovali našimi končinami, nebo i z jejich vypravování donést do Říma i dále na jih (do Alexandrie a jinam), ať již se zprávou, že vykopávají železo³⁴, nebo i bez ní.

Je-li správný výklad Jirečkův, jak tomu přímo nápadná shoda obou jmén *Kotina* a *Kotinoi* skutečně nasvědčuje, pak z toho ovšem vyplývá ještě další logický důsledek: že slova *kotini* jako obecného názvu pro keltské kovkopy mohlo být užíváno také jinde v oblastech obydlených Kelty, kde se dolovalo na rudy. A tak se mohl tento keltský název pro kovkopy, ulpěl-li na svých nositelích, dostat s nimi i do končin od jejich původních sídel značně vzdálených, srovn. Kotiny epigrafických památek v Pannonii³⁵, Ptolomaiovy *Κύτινοι* v Pannonii³⁶ a *Κοτήσιοι* ve středním ethnografickém pásmu Dakie³⁷.

Moravští Kotini byli, ať již tomu bylo s jejich jménem tak či onak, zbytkem Caesarových hercynských Volků. O tom nepřipouští kontinuita keltského osídlení na Moravě, doložená keltskými nálezy a zejména nepřetržitým vývojem keramiky, nejmenších pochybností³⁸.

Pro lokalizaci Kotinů na Moravu svědčí zachované zprávy tří antických autorů — Tacita, Ptolemaia a Diona.

Nejurčitější z nich je zpráva Ptolemaiova, která umísťuje Kotiny do území jižně od Burů, usídlených v oblasti mezi Krkonošemi a prameny řeky Visly. Umísťuje tedy Kotiny jasně a určitě na území dnešní Moravy severně od Markomanů a Kvádů³⁹.

³³ Viz k tomu Šimek, KG. 70, kde v poznámce 2 v. práce autorů, kteří přejali výklad Jirečkův a rozšířili jej o výklad, že Češi snad převzali slovo *kutati* od Kotinů, od nichž se naučili dolování, a že *Kutná Hora* má odtud své jméno; tamže (KG. 70) viz i mé stanovisko k teorii Schránilové.

³⁴ Tacitus, G. 43: Cotini... et ferrum effodiunt.

³⁵ Srovnej Niederle, SS. I. 402 a d., Dobiaš, ČČM XCVII (odd. duchov.), 225 a d., Šimek, ČM. 174, KG. 70, VG. IV. 219; ve všech citovaných pracích viz i starší literaturu.

³⁶ Ptolemaios, Hyfég. II. 14. 2.

³⁷ Tamže III. 8. 3.

³⁸ Na Moravu je umísťovali již Mannert, Germania (Geogr. d. Griechen u. Römer III, Norimberk 1792), 477, Zeuss, DN. 172 (pokládal je za zbytky Volků Tektosagů, tamže str. 123), Müller, ed. Ptolemaiovy Hyfég. I. r. 251, pozn. k ř. 9, Niederle, O počátcích dějin zemí českých (Praha 1900, otisk z ČČHVI), 12 a d., SS. III. 31, Bremer, Ethnographie² 45, 64, a řada jiných badatelů, v. k tomu Šimek, ČM. 58, KG. 53 a d., VG. II. 178, IV. 218 a d.

³⁹ K lokalizaci Markomanů a Kvádů viz výše, str. 24 a d.

Zpráva Ptolemaiova, zachovaná v jeho *Hyfégési* (*Γεωγραφικὴ ὑφήγησις* — Návodu ke kreslení map, dokončeném krátce po roce 135 starého letopočtu⁴⁰), zní: „pod pohořím Askiburgijským (sídlí) Korkonti a Lugové Burové až ku pramenům Visly; pod těmi (Korkonty = Krkonoši a Luga Bury) první Sidoni, potom (východněji) Kotini a dále Visburgiové nad Orkynským lesem; a pod Orkynským lesem (jižně od něho sídlí) Kvádové...“⁴¹.

S touto lokalizací Ptolemaiovou velmi dobře souhlasí také zprávy obou antických historiků, Tacita a Diona.

Tacitus ve své práci o Germanii z konce 1. století našeho letopočtu vypravuje, že za Markomany sídlí Marsigni, Kotini, Osové a Burové, z nichž Marsigni a Burové jsou podle své řeči a způsobu života Germáni, kdežto galská řeč Kotinů a pannonská řeč Osů svědčí o tom, že nejsou Germány, což dosvědčuje také to, že snesou placení poplatků jiným kmenům (což by podle přesvědčení starověkého Římana Germáni nesnesli). Část těch poplatků ukládají Sarmaté (Jazygové), část Kvádové. Kotini, aby jejich hanba byla ještě větší, dokonce také vykopávají železo⁴².

Ze zprávy Cassia Diona se dovídáme, že Kotini v době válek t. zv. markomanských slíbili pomoc Markovi Aureliovi při jeho chystané válečné výpravě proti Markomanům, ale později, když k nim přišel Markův posel Tarrutenius Paternus, nejen že svůj slib nesplnili, nýbrž vzavše jej s sebou jakoby na výpravu proti Markomanům, „hrozně ho potupili (zmrzčili? — *ἐκάκωσαν*) a potom zahynuli“⁴³.

Z obsahu obou těchto zpráv je viděti, že v nich jde o totéž území jako u Ptolemaia.

Zpráva Tacitova umísťuje Kotiny na druhé místo „za zády Markomanů a Kvádů“. Jako v první řadě výčtu kmenů při Dunaji (G. 41, 42) postupuje

⁴⁰ Šimek, VG. IV. 20 a d., 31.

⁴¹ Ptolemaios, *Hyfég.* II. 11. 10: ὑπὸ δὲ τῶ Ἀρκεβουργίῳ ὄρει Κόρκοντοι καὶ Λούγοι οἱ Βούροι μέχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ Οὐδιστούλα ποταμοῦ ὑπὸ δὲ τούτους πρῶτοι Σίδωνες, εἶτα Κόγνοι (ΚΟΓΝΟΙ = ΚΟΤΙΝΟΙ), εἶτα Οὐδισβούργοι ὑπὲρ τὸν Ὁρκύνιον δρυμόν. 11: ὑπὸ δὲ τὸν Ὁρκύνιον δρυμόν Κουάδοι...; v. k tomu Šimek, VG. I. 74 a d., II. 176 a d., KG. 52 a d.

⁴² Tacitus, G. 43: Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt: Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Cotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt.

⁴³ Dion LXXI. 12. 3 (Exc. Ursin. *Περὶ πρεσβέων ἐθνικῶν πρὸς Ῥωμαίους* LXIV): Κοτινοὶ δὲ ἐπηγγέλαντο αὐτοῖς [τοῖς Ῥωμαίοις] ὁμοία, Ταρρουτήνιον δὲ Πάτερνον τὸν τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ τὰς λατίνας διὰ χειρὸς ἔχοντα παραλαβόντες ὡς καὶ ἐπὶ τοὺς Μαρκομόνους συστρατεύσοντες οὐ μόνον οὐκ ἐποίησαν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκείνον δεινῶς ἐκάκωσαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπώλοντο.

Tacitus také při výčtu druhé, vnitrozemské řady od západu k východu⁴⁴. Patří tedy Kotini do území východně od Marsignů (Marsingů). Sídla Markomanů byla podle jednoznačných antických zpráv, jak jsem ukázal výše, v dnešním rakouském severním Podunají⁴⁵. První kmen druhé Tacitovy řady — Marsignové — sídlil tedy severně od Markomanů v jižních Čechách⁴⁶. Východně od něho, na Moravě, byla podle Tacita sídla Kotinů.

Toto umístění Kotinů nám potvrzuje také smysl zprávy Dionovy: jmenuje Kotiny vedle Burů a celým svým obsahem ukazuje, že Kotini musili být přímými sousedy Markomanů. Svědčí o tom jak žádost Římanů o pomoc proti Markomanům, tak také rozpaky Kotinů, když měli svůj slib splnit. Při chystaném tažení Markově proti Markomanům šlo zřejmě o útok ze dvou stran, Římanů od jihu a jihovýchodu, Kotinů a jiných pomocných výprav (Burů) od severu, tedy o obchvat, v římské bojové taktice velmi oblíbený a ovšem také zpravidla úspěšný.

Tím si zároveň také lehko vysvětlíme nechuť tehdy již zcela nebojovných a výhradně jen na obchod a drobnou průmyslovou výrobu (dolování, výrobu železného a jiného zboží, hrnčířství atd.) zaměřených Kotinů, kteří ovšem pro tento způsob zaměstnání potřebovali nutně pokoj se sousedy, aby se mu mohli s plným úspěchem věnovati. To platilo především o jejich přímých a bojovných sousedech Markomanech a Kvádech. Proto jistě jen s nechutí a z přinucení přislíbili pomoc v chystané Markově ofenzivě proti Markomanům, a proto také, když měli svůj slib proměnit ve skutek, ze strachu před pomstou Markomanů se dali dokonce svou keltskou vznětlivostí, která snad mohla být také vydrážděna zpupným jednáním Tarrutenia Paterna, strhnouti k tak nepředloženému činu, jako bylo „hrozné potupení“ římského vyslance, o němž se dovídáme ze zprávy Dionovy⁴⁷.

Oprávněnost lokalisace Kotinů na Moravu byla v starších dobách plně uznávána. Viděli jsme to u Mannerta, Zeusse a jejich následovníků⁴⁸, a zastáncem této lokalisace byl dokonce i sám K. Müllenhoff⁴⁹. Teprve později začal Müllenhoff hledati pro Kotiny jiné umístění, aby se vyhnul kolisi s lokalisační Kvádů na Moravu, o jejíž správnosti neměl pochybností. Vodítkem při tom mu byla jednak poznámka Tacitova, že Kotini vykopávají železo⁵⁰, jednak

⁴⁴ Tacitus, G. 43, viz výše pozn. 42.

⁴⁵ Str. 24 a d.

⁴⁶ Šimek, VG. IV. 218.

⁴⁷ Srov. tamže 219, 337.

⁴⁸ Str. 39, pozn. 38.

⁴⁹ Müllenhoff, DA. II². 267, 277.

⁵⁰ Tacitus, G. 43: Cotini... et ferrum effodiunt.

poznámka Ptolemaiova o dolech na železo⁵¹. Proto se obrátil se žádostí o dobré zdání na tehdejšího profesora geologie na berlínské universitě Eduarda Suesse jako nejlepšího znalce geologie v tehdeším Rakousko-Uhersku (Suess byl dříve profesorem na vídeňské universitě). Ten poukázal ve svém vyjádření na to, že — podle jeho názoru — by se pro umístění Ptolemaiových dolů na železo nejlépe svým rudným bohatstvím hodilo Slovenské Krušnohoří⁵². A tak došlo obapolnou dohodou berlínských profesorů — bez ohledu na svědectví antických zpravodajů — k umístění moravských Kotinů do Slovenského Krušnohoří, do porůčí horního Hronu a Iplu!⁵³ Suess i Müllenhoff soudili, že teprve touto lokalizací Kotinů nabývá náležitěho vysvětlení Tacitova věta, že keltští Kotini a pannonští Osové snášejí placení poplatků, a že ty poplatky jim jako cizincům ukládají zčásti Sarmaté (Jazygové), zčásti Kvádové⁵⁴.

Autorita Müllenhoffova a Suessova dopomohla jejich stanovisku k téměř obecnému uznání⁵⁵. Přesto však i potom řada badatelů našich i cizích uznávala lokalizaci Kotinů na Moravu za správnější⁵⁶.

Ke stanovisku Müllenhoffovu a Suessovu bych zde stručně uvedl toto:

Hlavním důvodem, který vedl Müllenhoffa k hledání nové lokalizace Kotinů, bylo jeho mínění, že Morava byla osídlena Kvády, a že tedy pro Kotiny nebylo na Moravě místa. Tento důvod při lokalizaci Kvádů na Slovensko, jak byla výše⁵⁷ doložena antickými zprávami, zcela odpadá. Kvády nelze uznat jako překážku moravské lokalizace Kotinů.

A rovněž tak odpadá z argumentace Suessovy a Müllenhoffovy jako opora jejich stanoviska Ptolemaiova zpráva o dolech na železo „pod Kvády“⁵⁸. Směšování této zprávy Ptolemaiovy s Tacitovou zprávou, že Kotini dobývají železo, bylo zcela neopodstatněné a nekritické. V době, z níž pocházejí obě tyto zprávy, byla již železná industrie ve střední Evropě tak silná, že byly pro ni dobývány a zužitkovávány na mnoha místech různé druhy rud, obsahující železo. A jak víme dnes z nálezů archeologických (které ovšem Suessovi a Müllenhoffovi

⁵¹ Ptolemaios, *Hyfég.* II. 11. 11: *Κονάδοι, ἐφ' ὅσας τὰ σιδηρορυχεῖα*; viz k tomu Šimek, *VG.* II. 74 a d. ř. 24.

⁵² Müllenhoff, *DA.* II². 334 a d.

⁵³ Tamže 326 a d.

⁵⁴ Tacitus, *G.* 43: *partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt.*

⁵⁵ Srov. k tomu Šimek, *KG.* 54 a d.

⁵⁶ Viz jejich citaci v mé práci *KG.* 55 pozn. 3. Kompromisní stanovisko zaujali Niederle, O počátcích 12 a d., *SS.* III. 31, a V. Novotný, *České dějiny I.* 1 (Praha 1911), 8, 52 a d., Ku kritice zpráv Kl. Ptolemaia o zemích českých (Praha 1910), 14, tím, že původní sídla Kotinů hledali na severní Moravě nebo i ve Slezsku a soudili, že se Kotini odtud rozšířili dále k východu na Slovensko až do Slovenského Krušnohoří.

⁵⁷ *Str.* 24 a d.

⁵⁸ *V.* výše pozn. 51.

ještě známy nebyly), zabývali se hledáním, dobýváním a tavením těchto rud nejenom Keltové, nýbrž také Germáni⁵⁹. Mluví-li tedy Tacitus o tom, že Kotini dobývají železo, není to naprosto žádným důvodem, aby obé bylo spojováno! A přímo proti tomuto spojování svědčí sám text Ptolemaiův, který vůbec nijak nespojuje jméno Kotinů s doly na železo, jež cituje. Naopak, obojí cituje daleko od sebe: o Kotinech mluví v odstavci desátém své kapitoly o velké Germanii, kde je umístuje jasně do území dnešní Moravy, a o dolech na železo se zmiňuje daleko jinde v odstavci jedenáctém, kde je spojuje se jménem Kvádů!

Tedy: Suess měl docela pravdu, že Ptolemaiovy doly na železo (*τὰ σιδηρορυχεῖα*) bude třeba hledati ve Slovenském Krušnohoří. Ale tyto doly byly v oblasti osídlené Kvády, nikoli Kotiny. A naopak Suessův argument, že Slovenské Krušnohoří je bohatší na železnou rudu než Morava, není naprosto žádnou překážkou pro to, aby kotinské doly na železo, jež nám dokládá zpráva Tacitova, byly hledány na Moravě.

Byl to u nás profesor Píč a po něm R. Dvořák, kteří upozornili na to, že Kotini měli na Moravě dosti ložisek železné rudy⁶⁰. Později si vyžádal L. Niederle od ředitele Klvani, výborného znalce přírodních poměrů na Moravě, „přehled míst, u nichž se nalézá na Moravě ve větším množství ruda železná snadně přístupná a tavení schopná. Tu se ukázalo, že celá střední a severní Morava je plna těchto míst, a že zejména jsou hojná v Sudetách a na vysočině Českomoravské“⁶¹.

Sám jsem si o téže věci vyžádal o dvě desetiletí později odborný posudek profesora geologie na brněnské universitě dr. B. Zahálky, který jsem pro jeho zásadní význam pro řešení naší otázky otiskl v práci o Keltech a Germánech v našich zemích⁶². Z něho je víc než dostatečně zřejmé, že Kotini měli na Moravě nejenom dostatek ložisek železné rudy, kde si ji mohli jako zkušení kovkopové dobývat dolováním, nýbrž že měli v různých končinách střední i severní Moravy, kde rudné vrstvy vystupovaly na povrch, možnost získávat železnou rudu také jen pohodlným povrchovým kopáním a sběrem, takže nebyli nikterak odkázáni na rudné doly na Slovensku⁶³.

⁵⁹ Více o tom v. Šimek, KG. 56 a d., VG. IV. 261 a d., 272, 283 a d., 312 (tam viz i jinou literaturu).

⁶⁰ Píč, Výzkum 1893, sl. XVI, R. Dvořák, ČMM XXII. 26.

⁶¹ Niederle, O počátcích 12. Sám Suess, Müllenhoff DA. II². 334, mluví ostatně rovněž o ložiskách železných rud v oblasti mezi Novým Mětem na Moravě, Žďárem, Přibyslaví, Jihlavou a Jaroměřicemi! Srov. též A. Gnirs, Zum kartograph. Beiwerk in der Bilderchronik der Marcus-Säule, *Ἐπιτύμβιον*, H. Swoboda dargebracht (Liberec 1927), 40, kde viz též citaci starší literatury.

⁶² Šimek, KG. 58 a d.

⁶³ Více o tom viz níže v kap. IV.

Tedy také Suessův a Müllenhoffův argument s větším rudným bohatstvím Slovenského Krušnohoří pozbývá pro lokalisaci Kotinů svého domnělého významu. Námitka, že moravské rudné oblasti jsou méně vydatné⁶⁴, nemá pro výklad Tacitovy věty, že Kotini vykopávají železo, toho významu, jak se nekriticky domníval Suess (geolog, nikoli historik!) a s ním i Müllenhoff a jiní jejich následovníci. Tendenci Tacitovou naprosto nebylo zdůrazňovat, že Kotini mají velké nebo největší doly na železo, nýbrž jen a jen ukázat se stanoviska republikánsky smýšlejícího Římana, který si vážil germánské statečnosti a pohrdal domnělou nebo i skutečnou zbabělostí Gallů své doby, jaký je už rozdíl mezi Germány a galskými Kotiny, kteří dovedli snášet placení poplatků jiným, ačkoli měli dosti železa na výrobu zbraní, kterými mohli hájit svou nezávislost. To by Germáni podle Tacitova přesvědčení nikdy nesnesli.

My ovšem dovedeme dnes při dlouhém historickém odstupu jinak chápat stanovisko Kotinů, než dovedl starověký Říman. Na válečná dobrodružství byli již příliš slabí a dlouhým poklidným životem, věnovaným obchodu a průmyslové výrobě, příliš z pohodlně, takže se jim zdálo bezpečnější vykupovat si potřebný klid placením poplatků svým silnějším sousedům.

Tím se dostáváme k poslední námitce proti lokalisaci Kotinů na Moravu, která se někdy také uvádí jako hlavní důvod pro umístění sídel Kotinů podle myšlenky Suessovy a Müllenhoffovy do Slovenského Krušnohoří. Je to námitka, opřená o Tacitův výrok, že část poplatků, jež platí Kotini a Osové, vybírají Sarmaté (Jazygové), část Kvádové (*partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt*). Tento výrok se vykládá zpravidla tak, že oba kmenové, Kotini i Osové, platili poplatky na dvě strany, Sarmatům i Kvádům, a že proto musili také s oběma sousedit.

Ale tento výklad Tacitovy věty o placení poplatků není nutný. Tacitova stylisace *partem . . . partem . . .* není jednoznačná, právě tak, jako by v češtině nebyla jednoznačná stylisace: poplatky ukládají *jednak* Sarmaté, *jednak* Kvádové. Jak jsem již ukázal jinde⁶⁵, nebylo hlavním účelem tohoto místa Tacitových úvah o Germanii a Germánech zabývat se podrobněji životem a poměry kmenů negermánských, nýbrž jen mimochodem, když je nucen jmenovat je v řadě kmenů germánských, vyzdvihuje rozdíl, jaký je mezi nimi a Germány, a k tomu je poukaz na placení poplatků nejvhodnější příležitostí. Opovržení, které k nim proto pocituje starověký Říman, je u galských Kotinů (ke Gallům neměli praví Římané od doby Caesarovy už vůbec žádné úcty⁶⁶) stupňováno

⁶⁴ E. S u e s s v Müllenhoffově DA. II². 334.

⁶⁵ KG. 59 a d.

⁶⁶ Srovnej na příklad, s jakým pohrdáním mluví T a c i t u s na počátku kapitoly 28 své Germanie o Gallech vůbec, nebo v následující kapitole 29 o galských obyvatelích t. zv. *decumates agri* v dnešním jihozápadním Německu.

ještě tím, že dokonce dobývají železo — a měli by ho tedy dosti na výrobu zbraní ke své obraně!

Tacitově stylisací místa o poplatcích je možno rozuměti také tak, že tribut platil každý z obou poplatných kmenů prostě jednomu ze svých silnějších sousedů, tedy Kotini Kvádům⁶⁷, Osové Sarmatům, uznávající tím snad zároveň také nadvládu kmene, jemuž byl tribut placen⁶⁸.

A je konečně možné, jak už před lety dobře ukázali profesor Píč a později A. Gnirs⁶⁹, vykládati toto místo Tacitovy zprávy, pokud se týká Kotinů, také tím způsobem, že se Kotini, aby si zajistili nerušené obchodování i v oblasti mezi středním Dunajem a Tisou, zavázali platit poplatek také Jazygům tam usedlým (jako je vůbec možné, že si poplatky vykupovali klidné obchodování i v jiných končinách, vzdálených od jejich vlastního území).

O Kotinech se zmiňuje také zlomek nápisu na kameni, nalezeném roku 1895 ve Frascati, starověkém Tusculu ve starém Latii jihovýchodně od Říma, o němž podrobně pojednali jmenovitě A. Premerstein a J. Dobiáš⁷⁰. Jak ukázal Premerstein, je zachovaný zlomek částí elogia, jež bylo v době blíže neznámé postaveno římskému legátu neznámého jména (zachovala se z něho jenom tři písmena, jež Premerstčin četl *CIV*), který podnikl za Augusta v době přesněji neznámé vojenskou výpravu na sever přes Dunaj proti kmenu, jehož jméno se v nápisu neuchovalo (zbylo z něho jen poslední písmeno *M*), a jemuž pomáhali Bastarni. Kromě jmen obou těchto hlavních kmenů obsahoval nápis ještě několik jmen jiných kmenů, z nichž se zachovala pouze dvě ve tvarech *COTINOS* a *ANARTIO(S)*, a za slovem *COTINOS* levá polovice (oblouček) počátečního písmene jména třetího kmene, které je naprosto nejisté, neboť by je bylo možno doplnit právě tak dobře na *C* jako na *O* nebo na *Q*⁷¹.

Premerstein soudil, že šlo o elogium bývalého konsula M. Vinicia, jméno napadeného kmene doplnil na (*QUADORU*)*M* a výpravu samu datoval do roku 14. starého letopočtu.

Dobiáš původně uznával konjekturu Premersteinovu, že velitelem římského

⁶⁷ Píč, Výzkum 1893, sl. XVI, Šimek, ČM. 171, VG. IV. 306 a d.

⁶⁸ Šimek, ČM. 171, KG. 60; proti tomu srovnaj výklad Dobiášův, ČČH XLIII. 486.

⁶⁹ Píč, Starož. II. 1. 127, Gnirs, Epitymbion Swob. 39, Die röm. Schutzbezirke an d. oberen Donau (Augšpurk-Vídeň 1929), II, Šimek, VG. IV. 337.

⁷⁰ A. Premerstein, Ein Elogium des M. Vinicius Cos. 19 v. Chr., Jahreshefte ÖAI. Wien VII (1904), 215 a d., Dobiáš, ČČM XCVI (1922), 81 a d. (kde viz i starší literaturu), OP IV (1925 — Niederlův sborník), 33, pozn., Čs. vlastivěda IV (1932), 8, ČČH XLIII (1937), 479 a d.; srov. k tomu Šimek, KG. 61 a d., Fr. Miltner, Augustus' Kampf um die Donaugrenze, Klio XXX N. F. XII (1937), 215 a d.

⁷¹ Zachovaný text nápisu viz Premerstein, l. c. 216, Dobiáš, ČČM XCVI. 81.

vojska byl M. Vinicius, jméno napadeného kmene však doplnil na (DACO-RU)M a výpravu datoval do doby o něco pozdější, asi do let 10—9 starého letopočtu⁷². Později upustil Dobiáš také od jména Viniciova a dospěl k výkladu, že římskou výpravu za Dunaj proti Dákům snad vedl P. Sulpicius Quirinius. Výpravu datoval do doby kolem roku 10 starého letopočtu⁷³.

Jest velmi litovati, že se z tohoto historicky pro naše končiny tak důležitého památníku zachovalo tak málo. Pokud se týká našich Keltů, je elegium pravděpodobně nejstarším dokladem pro jméno Kotinů. Pro otázku lokalisace s í d e l Kotinů z něho nelze vyčerpát nic. Podle textu zápisu lze souditi, že Kotini podobně jako Anartiové a jiní poskytli římskému vojsku pomoc proti napadenému kmeni. Jakého druhu pomoc to byla, z elogia zřejmě není. Pravděpodobně šlo asi o pomocnou výpravu⁷⁴, k níž byli po římském způsobu vyzváni Kotini podobně jako Anartiové a jiní kmenové, sídlící v končinách v okolí napadeného kmene. Přímé sousedění s napadeným při takových pomocných výpravách nebylo nutné, viz na příklad pomocnou výpravu Burů a jiných proti Markomanům za válek t. zv. markomanských, nebo ze starších dob na příklad pomocnou výpravu Kvádů v Itálii, kde jejich králové Sido a Italicus bojovali se svými družinami v prvním šiku Vespasianova vojska u Cremony roku 69 n. l.⁷⁵ Podle polohy sídel Kotinů a Anartiů, v elogiu přímo citovaných, mohlo snad jít v době Augustově nejspíše o Dáky, kteří rozšířili svá sídla až do oblasti dnešního Slovenska, nebo o Kvády nedlouho po jejich příchodu z Porýní do slovenského Podunají. Obojí měli za přímé nebo vzdálenější sousedy i Kotiny i Anartie.

Někam do oblasti dnešní Moravy by snad bylo lze klásti také příhodu se „zázračným“ deštěm, o němž se mluví v padělaném listě Marka Aurelia senátu⁷⁶. Podle zmínky v listě došlo k záchraně vojenského oddílu římského před záhubou „zázračným“ deštěm v území kotinském (*ἐν Κοτίνῳ*, Harnack a Geffcken opravují na *Κοτινοῖς*), kdesi hluboko ve vnitru Germanie (*ἐν τῷ μεσομφάλῳ τῆς Γερμανίας*)⁷⁷. Toto svědectví ukazuje zřejmě spíše na Moravu

⁷² D o b i á š, tamže 91 a d., 97 a d., ČCH XLIII. 480; Dobiášův výklad, že šlo o Dáky, přijal také P r e m e r s t e i n, Jahreshefte ÖAI. XXVIII (1933), 140, 142, 150 a d.

⁷³ D o b i á š, Vlastivěda IV. 8.

⁷⁴ B. H o r á k, Gallové v českých zemích (Brno 1923), 20, Š i m e k, ČM. 170, KG. 62 a d., D o b i á š, Niederlův sborník 33 pozn., ČCH XLIII. 480.

⁷⁵ Š i m e k, ČM. 154, D o b i á š, ČCH XLIII. 481 a d.

⁷⁶ A. H a r n a c k, Die Quelle der Berichte über das Regenwunder im Feldzuge Marc Aurel's gegen die Quaden, Sitzber. Akad. Berlin 1894, II. 878 a d., J. G e f f c k e n, Das Regenwunder im; Quadenlande, N. Jahrb. klass. Altert. II (III. 1, 1899), 264 a d.

⁷⁷ V. tamže; srov. D i o n LXXI. 8 a d., X i f i l i n o s, Epit. 260 a d.

než na příklad na Slovenské Krušnohoří, které nebylo „hluboko v Germanii“, nýbrž na její východní periferii⁷⁸.

Ze stručného přehledu zachovaných zpráv o Kotinech, který zde byl podán, je zřejmé, že pro lokalisaci jejich sídel lze nejvíce vyčerpání ze známých jmenovaných tří antických autorů Tacita, Ptolemaia a Diona. Výslovně je do území dnešní Moravy — jižně od germánských Burů — umístuje Ptolemaios, a s tímto umístěním dobře souhlasí jak údaj Tacitův, že Kotini sídlí východně od Marsignů za Markomany a Kvády (severně od Markomanů a Kvádů, jež oboje Tacitus umísťuje do dnešního rakouského a slovenského Podunají), tak také vypravování Dionovo o porušení daného slibu Kotinů, že pomohou Římanům v boji proti Markomanům, k němuž došlo zřejmě proto, že se Kotini báli pomsty svých sousedů Markomanů, podobně jako se při jiné podobné příležitosti obávali Jazygové a Burové pomsty Kvádů (a vyžádali si proto přímo záruku od Marka Aurelia, že po boji nebudou ponecháni na pospas pomstě Kvádů)⁷⁹.

S moravskou lokalisací Kotinů dokonale souhlasí také nálezy archeologické, které dokládají, jak již bylo řečeno a bude ještě níže podrobněji ukázáno, kontinuitu keltského osídlení na Moravě až do válek t. zv. markomanských a jeho zbytků dokonce až asi do 4. století našeho letopočtu.

Správnost Ptolemaiovy lokalisace keltských Kotinů na území dnešní Moravy jižně od sídel germánských Burů dokládá také jednak neobvykle velký počet keltských jmen Ptolemaiových πόλεις — oppid na tomto poměrně nevelikém území: *Meliodunum*, *Strevint(i)a*, *Eburum* = *Eburodunum*, *Karrodunum*, *Setovia*, jednak skutečnost, že právě na tomto území máme již také archeologicky zjištěnu řadu hradišť a velký počet nehrazených osad s množstvím dokladů pozdněkeltského osídlení (viz níže kapitolu III).

Toto neobvykle velké nakupení historických i archeologických dokladů pozdněkeltského osídlení je zajisté více než výmluvným svědectvím, že umístění posledních Keltů, známých antickým autorům pod jménem Kotinů, na Moravu je správné.

⁷⁸ Srov. k tomu D o b i á š, ČČM XCVI. 219, pozn. 82, Niederlův sborník 32 a d., ČČH XLIII. 482, Š i m e k, KG. 67 a d.

⁷⁹ D i o n LXXI. 18: Οὔτε οἰτοὶ [οἱ Ἰάζυγες] οὔτε οἱ Βούροι συμμαχῆσαι τοῖς Ῥωμαίοις ἠθέλησαν, πρὶν πίστεις παρὰ Μάρκου λαβεῖν ἢ μὴν μέχρι παντός τῷ πολέμῳ χρῆσεσθαι· ἐφοβοῦντο γὰρ, μὴ καταλλαγεῖς τοῖς Κουάδοις, ὡσπερ καὶ πρότερον, προσοίκουσ σφίσι πολεμίους ὑπολείπεται. D i o n, LXXII. 2. 4, k tomu podává také ještě další doklad podmínkou míru Commodova z roku 180 našeho letopočtu: Πρὸς δὲ καὶ ἵνα μήτε τοῖς Ἰάζυξι μήτε τοῖς Βούροις μήτε τοῖς Οὐανδίλοις πολεμῶσω.

2. Germáni.

Postupem doby začali i do starého keltského území na Moravě pronikat Germáni a Slované.

Germáni přicházeli především, jak se zdá — zejména od 3. století našeho letopočtu — z oblastí severnějších, z končin mezi Labem a Odrou, ale do jižních okrajových oblastí pronikali pravděpodobně také od jihu, z území Markomanů a Kvádů, usazených od dob kolem počátku našeho letopočtu v severních Rakousích a na Slovensku. Toto pronikání Germánů máme doloženo archeologickými nálezy. Historických zpráv o něm není. Podle dosavadních nálezů začínalo drobnou infiltrací asi koncem 1. a v 2. století našeho letopočtu (na starší dobu ukazuje jenom několik málo nálezů) a zesílilo patrně po pohromě, jež postihla Kotiny v průběhu t. zv. markomanských válek, když odepřeli Římanům slíbenou již pomoc v boji proti Markomanům a potupili Tarrutenia Paterna, posla Marka Aurelia. Trestná výprava římská poplenila podle všeho sídla Keltů, obyvatelstvo zčásti vybila a zčásti odvedla do římských provincií⁸⁰, takže mohl historik Dion podle zpráv, jichž se mu dostalo, nabýt dojem, že ve svém dosavadním území vyhynuli (*μετὰ ταῦτα ἀπόλωτο*). Bylo to jen zčásti pravda. Část Keltů podle svědectví archeologických nálezů přece jen pohromě unikla a žila na Moravě dále.

V průběhu 3. století se počal příliv Germánů do země, jejíž počet obyvatelstva byl takto snížen, zesilovat, jak nám to dokládá vznik velkého germánského pohřebiště u Kostelce na Hané, jehož nejstarší hroby můžeme datovati do první polovice 3. století⁸¹, dále na jih pohřebiště u Šaratic⁸² a j.

Podle svědectví archeologických nálezů žili Germáni kromě vlastních osad také v jakési symbiose s Kelty v jejich starých osadách⁸³, ať již jako zjednaní svobodní nebo polosvobodní zemědělci a dělníci, či jako otroci,

⁸⁰ Srov. výše str. 40 a d.

⁸¹ A. Gottwald, Žárové hroby z doby císařství římského od Kostelce na Hané, Ročenka m. Prostějov IV (1927), 30, Můj archeologický výzkum (Prostějov 1931), 108, E. Beninger-H. Freising, Die germanischen Bodenfunde in Mähren (Liberec 1933), 91 a d., I. L. Červinka, Germáni na Moravě, Anthropologie XIV (Praha 1936), 113, Šimek, VG. IV. 363, 588, J. Zeman, Severní Morava v mladší době římské (Praha 1956), rkp. 5 a d.

⁸² J. Pouлік, Jižní Morava — země dávných Slovanů (Brno 1950), 24, Šimek, VG. IV. 363.

⁸³ Něco podobného můžeme pozorovati také na západě, především ve východním Porýní v *Lopodunu* (v dnešním Ladenburgu) a jinde, srov. K. Schumacher, Siedelungs- und Kulturgeschichte der Rheinlande I (Mohuč 1921), 136 a d., 146, a j. V Porýní byl ovšem, ak se zdá, příval Germánů masovější a bouřlivější než na Moravě.

koupení Kelty na jejich obchodních cestách⁸⁴. O tom svědčí i při dnešním málo uspokojivém stavu archeologického bádání na starých keltských sídlišťích především výskyt obojí — keltské i germánské — keramiky v těchže osadách, při čemž germánská v ruce robená keramika, imitující keramiku keltskou, prokazuje bezpečně, že obojí keramika pochází z téže doby, a že tedy také její výrobci v těchto osadách žili v téže době vedle sebe. Tohoto — především pro chronologii pozdněkeltských osad tak důležitého — faktu si dosud nikdo náležitě nepovšiml a po zásluze jej neoceníl.

Osad s nálezy obojího druhu keramiky lze již dnes vypočíst dlouhou řadu. Cituji jen na příklad: Bedřichovice, Bezměrov, Blažovice, Blučina, Bohušice, Uherský Brod-Zběšné, Březolupy, Bulhary, Bzenec, Čejč, Černov, Hrubčice, Hrušky, Huštěnovice, Chlupice, Chvalkovice, Jaroměřice nad Rokytou, Jaroslavice, Jevišovice, Jičina, Jiřikovice, Knínice Miroslavské i Moravské, Kobylnice, Komořany, Kopřivnice, Dolní Kounice, Křenovice u Kojetína, Lanžhot, Mařatice, Měnín, Mikulov, Milovice, Mistřín, Mušov, Mutěnice, Náklo, Nejdek, Dolní Němčí, Němčičky, Obřany-Hradisko, Ostrovánky, Pasohlávky, Perná, Petrov, Pohořelice, Polkovice, Rakvice, Rostěnice, Rymice, Sedlec, Skalice nad Svitavou, Sobůlky, Sokolnice, Svatobořice, Syrovice, Šlapanice, Tvarožná, Uhřice, Vícemilice, Vlkoš, Žebětín, Židenice (Juliánov) a jiné (viz níže soupis nalezišť).

O skutečné spolupráci a o přátelském spolužití obojího lidu svědčí v řadě těchto osad také na příklad nálezy germánské keramiky, nesoucí všechny znaky podomácké výroby germánskými ženami, ale tak tvrdě pálené, že se tím naprosto liší od jiné slaběji pálené germánské keramiky. Nádoby toho druhu byly zřejmě vypalovány spolu s nádobím vyrobeným keltskými hrnčíři v uzavřených keltských pecích s vysokým žárem. A v mnohých osadách došlo u germánského nádobí k tak dokonalé imitaci keltské výroby, zřejmě za spolupráce keltských hrnčířů, že je těžko rozhodnout, je-li nalezený zlomek nádoby keltského či germánského původu . . .

Od 3. století rostl jak počet germánského obyvatelstva v starých osadách keltských, tak také počet nových osad čistě germánských. Původní germánská menšina obyvatelstva se postupem doby měnila ve většinu, také smíšené sňatky Keltů s germánskými ženami přispívaly po stránce populační k početní-

⁸⁴ Srov. k tomu na př. svědectví Tacitova, G. 24, že se Germáni rádi zbavovali prodejem do ciziny svých — dříve svobodných — přátel a krajanů, kteří se dostali do jejich otroctví prohrůu v hazardní hře v kostky; více o tom v. Šimek, VG. IV. 232, kde viz též citát z Tacitova textu.

mu růstu germánského živlu, neboť děti germánských matek mluvily a cítily germánsky, a tak původního keltsky mluvícího obyvatelstva stále více ubývalo, až konečně po době zhruba asi dvou století — ve 4. století našeho letopočtu — mizí poslední bezpečné stopy jeho života a práce. Jeho poslední zbytky — pokud neodešly — zmizely v moři germánských přistěhovalců a byly jimi asimilovány⁸⁵.

3. Slované.

Kdy začalo pronikání Slovanů do keltského území na Moravě, nemáme dosud archeologickými nálezy doloženo. Zato však máme pro ně — na rozdíl od Germánů — důležité historické doklady, které nám je sice také dokládají jen nepřímou, ale takovým způsobem, že o něm nemůže být pochybností, a zároveň nám je také chronologicky určují. Jsou to jednak zprávy Klaudia Ptolemaia o osadách při t. zv. jantarové cestě z Carnunta do horního Poodří a dolního Povislí, jednak starší ještě zpráva Pliniova o jezeru *Pelso* (*Peiso*), dnešním jezeru Blatenském v římské Pannonii.

Ze zpráv Ptolemaiových, pocházejících z první polovice 2. století našeho letopočtu, jsou to především slovanská jména osad *Asanka* (Jasanka) a *Kalisia* (Kališ), jež nám dokládají, že při „jantarové“ cestě v končinách při Moravské bráně a severně od ní byly již v té době stálé osady slovanské⁸⁶, a zpráva Pliniova, připomínající již v druhé polovici 1. století našeho letopočtu slovanský název *Pleso* (*Peiso* = *Pelso* = *Pleso*, z obecného *pleso*) pro jezero Blatenské⁸⁷, ukazuje, že již v těch dobách proudili Slované z horního Poodří a Povislí na jih k Dunaji a za Dunaj a byli již také v Pannonii usídlení. Je přirozené, že ne všichni Slované, kteří se z končin severně od Moravské brány vydali na cestu k jihu, došli až do Podunají a dále na jih. Část jich zůstávala z té či oné příčiny také v oblastech, jimiž procházeli, t. j. především na východní Moravě v území jižně od Moravské brány a na území západního Slovenska. A tu je dojista zajímavé a důležité, že se právě v těch končinách, mezi Moravskou branou (jíž od věků proudily malé i větší ethnické skupiny z počítí horní Odry k Dunaji a naopak) a středním tokem Vláry, v končinách,

⁸⁵ Srovnej k tomu výše str. 36 pozn. 24.

⁸⁶ Ptolemaios, *Hyfég.* II. II. 13: *Καλισία*, a 14: *Ἀσάνκα*; srov. k tomu Šimek, VG. I. 78 a d., 82 a d., 148, III. III, 113 a d. 115. (všude v. v pozn. i jinou literaturu), 260, IV. 219 a d.; po odevzdání této práce do tisku vyšla práce K. Moszyński, *Pierwotny zasiąg języka praslawiańskiego* (Wrocław — Kraków 1957), v níž autor na str. 269 a d. připouští také možnost keltského původu jména *Kalisia*.

⁸⁷ Plinius, NH. III. 146: *Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum*; Aurelius Victor, *De caesar.* 40: *Pelso* (emisso in Danubium lacu Pelsonae; srov. k tomu Šafařík, SS. I. 279 a d., Zeuss, DN. 245, Niderle, SS. II. 32, 148 (tam viz též jiné mladší doklady historické o slovanském pronikání na jih), Šimek, VG. IV. 70 pozn. 6, 588.

do nichž Ptolemaios umísťuje tři ze svých pěti moravských měst (πόλεις: Eburodunum, Karrodunum a Setovia), uchovala památka na Volky, někdejší keltské obyvatele Moravy, ve jménu Valaši.

V písemných zprávách a záznamech je ovšem jméno Valachů doloženo z dob značně pozdních⁸³ a je od druhé polovice minulého století spojováno s rumunskými pastevcí Valachy, kteří se prý v pozdním středověku Karpat-skými horami přistěhovali na východní Moravu⁸⁹. Tento výklad by mohl být uznán jenom za předpokladu, že obojí lid, naši i rumunští Valaši, hovoří týmž jazykem, třebaže snad částečně ovlivněným jiným prostředím. Ale tomu ve skutečnosti tak není. Jak dnes víme zásluhou D. Krandžalova, je společný jazykový fond obojích Valachů přímo mizivě malý: jenom 26 slov, a to jen slov, majících vztah k zaměstnání horských pastýřů, která jsou společným majetkem všech karpatských pastýřů a mohla se k našim moravským Valachům lehkou dostati také ze slovanského prostředí ze západní Ukrajiny⁹⁰. Vzhledem k tomu, že dnes máme poslední zbytky keltských Volků, z jejichž jména vzniklo jako jeho přímé pokračování jména *Valach* (*Volc* — *Volch* — *Valch* —

⁸⁸ Valaská Belá na Nitransku v listině z roku 1120: *Bilvalache* (falsum asi z 13. století), *mons Walch* v Oravě 1272, *Olachi*, *Volachi* (maď., 13. stol.), *Walati* (13. stol.), *Walach* (kúň, — v polské listině ze 14. století), *Valach*, *Valaši* (na Moravě od počátku 16. století časté v archivních listinách); A. K a v u l j á k, Orava v 13. storočí, Sborník Matice slov. (Turč. Sv. Martin 1935), 395, 401 a d., K. K a d l e c, Valaši a valašské právo v zemích slovanských (Praha 1916), 10, 408 a d., St. W e d k i e w i c z, Zur Charakteristik d. Rumänischen im Westslavischen, Mitt. Rum. Inst. Wien I (Heidelberg 1914), 268 pozn. 5, D. Crânjală, Rumunské vlivy v Karpatech (Praha 1938), 163, 183 a d., 453 a d.

⁸⁹ J. a H. J i r e č k o v é, Entstehen christlicher Reiche etc. (Vídeň 1865), 225, F. M i k l o s i c h, Über die Wanderungen d. Rumunen in den dalmatinischen Alpen u. in den Karpathen, Denkschr. phil.-hist. Kl. Akad. Wien XXX (1879), 6 a d., F. B a r t o š, Lid a národ (Velké Meziříčí 1883), 59, Ottův Slovník naučný XVII. 640, F. P a s t r n e k, Slov. Pohl. XIII (1893), 767, O původě moravských Valachů, ČMM XXXI (1907), 113 a d., V. P r a s e k, Věstník Matice opavské V (1895), 1 a d., Jméno Valach, Národopis. sborník čslovan. VI (1900), 28 a d., V. C h a l o u p e c k ý, Valaši na Slovensku (Praha 1947), 12, J. M a c ů r e k, Valašská kolonizace v západních Karpatech, Slov. hist. studie II (Praha 1957), 175 a d. (od konce 15. do počátku 17. století; tam viz v pozn. i jiné starší práce Macůrkovy a j.). Proti teorii o rumunském původu moravských Valachů se postavili J. L. P í č, Zur rumän.-ungar. Streitfrage (Lipsko 1886), 83 a d., V. H o u d e k, ČM Olom. III (1886), 39 a d., J. Š k u l t é t y, Slov. Pohl. XVII (1897), 444, M. V á c l a v e k, O původu a jménu Valachů, Sbor. Mus. spol. Val. Meziříčí II (1898), 9 a d., a jiní slovanští národopisci a filologové, v poslední době zejména D. K r a n d ž a l o v (Crânjală, l. c. 3, 57, 185 a d., 416 a d., 467 a d.), který více než dostatečně doložil neopodstatněnost této teorie.

⁹⁰ Viz o tom kritické úvahy K r a n d ž a l o v o v y (Crânjală, l. c. XLVII a d., LII a d., XCI a d., XCVIII, 3, 122 a d. passim, 430 a d., 467 a d.), a F. T r á v n í č k a, Lidové noviny z 23. I. 1943, str. 1 a d.

Valach)⁹¹, na Moravě archeologickými nálezy (především hrncířskou výrobou, viz níže) bezpečně doloženy ještě ze 4. století našeho letopočtu, t. j. z doby, kdy se v této staré keltské zemi vedle Germánů, jak jsem výše uvedl, jistě již po delší dobu usazovaly také části Slovanů, pronikajících z horního Poodří k Dunaji a za Dunaj, považuji za pravděpodobnější, že tito Slované převzali jméno lidu, v jehož území se postupně usazovali, a že tak ethnické a krajinné jméno *Valach*, *Valašsko* ulpělo na východní Moravě po jejich starých obyvatelích. Je sice pravda, že v antické literatuře máme pro tyto poslední moravské Volky zachováno jenom jméno *Cotini*⁹² (z obecného *cotini* = horníci⁹³), ale to nás nesmí mást. Neboť nikde nemáme důkazu, že se oni sami také tak nazývali. Právě tak se v antické literatuře pro sousedy Keltů obecně ujal název *Germani*, třebaže se lid tímto jménem sumárně označovaný ve staré době nikdy sám tak jako celek nejmenoval⁹⁴, a právě tak se naopak zase jméno Volků stalo u Germánů synonymem pro Keltů v úbec, tedy i pro ty, kteří se tak sami nikdy nejmenovali.

Poslední Keltové na Moravě sami jako přímí potomci Volků užívali jistě dále svého původního jména, které ovšem už tehdy, ať již v jejich vlastních ústech, či působením výslovnosti Germánů, kteří se rovněž v jejich zemi usazovali, mohlo znít *Valch* nebo *Valach* a v této formě přejít i na východomoravské Slované, kteří do tohoto území postupně, zprvu jistě jen v malých skupinách přicházeli a zde se mezi starým lidem — ať už jako zjednaní zemědělství dělníci, pastevcí, či jinak — usazovali. Jméno ovšem převzali ještě v době, kdy byli v menšině⁹⁵. Postupem doby jich přibývalo, ale jméno starého obyvatelstva se udržovalo dále i v době, kdy už tento nový ethnický živel početně nabyl vrchu, až nakonec poslední zbytky starého lidu absorboval

⁹¹ Srov. str. 34, pozn. 14.

⁹² Str. 37.

⁹³ H. Jireček, ČČM LXVI. 264, Šimek, KG. 69 a d.

⁹⁴ Tacitus, G. 2: *Germaniae vocabulum recens et nuper additum*. quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint... tunc *Germani* vocati sunt; srovnej k tomu Zeus, DN². 59 a d., Bremer, Ethnogr. 5 a d. (tam viz i jinou literaturu), Much, Germanen, Hoops RL. II. 182 a d., D. Stammeskunde³ (Berlín-Lipsko 1920), 60 a d., Reeb, Tac. Germania 80 a d., Reis, tamže 145 (tam viz též jinou literaturu).

⁹⁵ Podobným způsobem převzali Slované od Germánů na příklad jména *Varnové*, *Rujana*, *Rujané*, (z *Rugiana*, -i) a j., od illyrských (?) Venetů snad jméno *Venedi* (obyčejně se má za to, že tak nazvali Germáni Slované po illyrských Venetech, v jejichž území se usadili, srov. Kossinna, Mannus IV. 293 a d., Germ. Kultur I. 228, Much, Hoops RL. IV. 509, G. Schütte, Our Forefathers I. 82), Germáni přejali množství ethnických i topických jmen po národech, v jejichž území se usadili (srovnej *Britanni* a j., pravděpodobně i *Suebi*, a nepřehlednou řadu slovanských jmen místních v dnešním Německu i jinde), atd.; k postupu, jakým se toto přejímání jmen dalo, viz Šimek, Záp. Slované a Germ., 13 a d. VG. IV. 204 a d., 223.

a asimiloval. Pak už mluvilo všecko obyvatelstvo Valašska jenom slovancky a byli to Slované, ale jako dědictví po starém keltském lidu jim kromě jména zbylo i jisté procento keltské krve, které podnes koluje v jejich žilách, a které stačilo, aby jim jak po stránce fyzické, tak také po stránce psychické dodalo onoho specificky valašského rázu, který je nám dnes obecně znám, i když snad ještě nebyl tak odborně studován, jak by si zasloužil. Po stránce psychické je, řekl bych, především známá lehká vznětlivost a výbušnost povahy našich Valachů jejich starým keltským dědictvím. To si zřejmě dobře uvědomoval již i František Palacký, když ve svých Dějinách v třicátých letech minulého století napsal, že je možné a i pravděpodobné, že „Valachové, v horách severovýchodní Moravy podnes žijící, jsou poslovanění potomkové starých Bojů, jelikož jméno jejich (Valach, t. j. Vlach, Valh, Gallus) tomu nasvědčuje, i zvláštnosti všeliké, kterýmiž od ostatních Moravanů se dělí“⁹⁶.

Výklad, spojující jméno moravských *Valachů* se jménem starých obyvatelů Moravy *Volků* (nikoli Bojů, jak se domníval Palacký po způsobu své doby, jež pokládala Boje za jediné keltské obyvatelstvo našich zemí), se mi zdá dnes, kdy můžeme existenci posledních Volků na Moravě archeologicky doložit ještě ve 4. století našeho letopočtu, t. j. v době, kdy již o slovanském osídlení východní Moravy nemůže být pochybností, mnohem pravděpodobnější, než vyumělkovaný výklad o domnělém příchodu Valachů dlouhými Karpatskými horami až z Rumunska.

Okolnost, že jméno *Valach* se vyskytuje také v dnešním Rumunsku, lze historicky rovněž obdobným způsobem zcela dobře a uspokojivě vyložit.

Jak jsem se již výše⁹⁷ zmínil, žili keltští Volkové nejenom v našich západnějších zemích, nýbrž také na Slovensku, kde mátno archeologicky ze sídlišť i hrobů doložen týž keltský lid jako na Moravě a ve středních a severních Čechách⁹⁸. V době dnes blíže neznámé, snad v době pozdnělatenské, kdy se již Volkové na všech stranách octli na ústupu a byli vydáni útokům svých sousedů, chtivých jejich bohatství, pronikli podle svědectví Pliniova do území dnešního Slovenska Dákové⁹⁹. Dál-li se jejich příchod zprvu podobně jako

⁹⁶ Palacký, Děj. I. 1 str. 50. pozn. Že povědomí příbuznosti našich Valachů s některými keltskými obyvateli Valašska je již starého data, na to ukazuje také okolnost, že se na Valašsku uchovalo staré rodové příjmení *Gallus* (*Kalus*) v Rožnově, v Karlovicích a jinde (podle sdělení Dr. V. Fialové z MM v Brně, prof. J. Kaluse v Kyjově a j.).

⁹⁷ Str. 29 a d., 33.

⁹⁸ Podle nálezů na sídlištech v Cíferu a na Děvině (výzkum z let 1951 a d.) máme je tam rovněž doloženy nejméně ještě v 2. století našeho letopočtu; srov. Šimek, VG. IV. 70, 95 a d., 224, a literatura tam v pozn. uvedená.

⁹⁹ Plinius, NH. IV. 80: Superiora autem inter Danuvium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti Germanorumque ibi confinium campos et plana Jazyges Sarmatae, montes vero et saltus pulsī ab his Daci (tenuere) . . . ; srovnej k tomu literaturu, uvedenou v mé VG. IV. 224 pozn. 99.

u moravských Slovanů jen v menších skupinách, které se jako zemědělství dělníci, pastevcí a pod. usazovaly mezi keltským obyvatelstvem, je možné, že také část těchto Dáků přejala jméno keltské většiny, jež dotud ovládala slovenské území. Nebo, je také možné, že část dáckého obyvatelstva, usazená v území Volků a v jeho okolí, dostala toto jméno od soukmenovců, kteří se později usadili v jejich sousedství (asi podobně, jako v pozdějších dobách jmenovali — někdy i s příhanou — říší Němci Němce české „die Böhmen“ nebo dokonce „Pömaken“). Když byli Dákové ze Slovenska vytlačeni sarmatskými Jazygy¹⁰⁰ a snad i germánskými Kvády, odešla s nimi na východ a do oblasti za Tisou i část obyvatelstva, na níž ulpělo jméno „Valach“, ať už šlo o skutečné potomky starých Volků, či o Dáky, kterým se tím či oním způsobem toho jména dostalo. Ráz území, v nichž obojí Valaši nadále žili, byl příčinou, že se alespoň část jich věnovala především pastevectví, a tak se původně ethnické jméno Valach postupem doby stalo synonymem pro horské pastýře v karpatské oblasti vůbec¹⁰¹.

Podobné životní, hospodářské a výrobní podmínky usnadňovaly také jednotlivým skupinám karpatských Valachů vzájemné přejímání určitých kulturních a jiných prvků a s nimi také určitých slov, vztahujících se k jejich zaměstnání¹⁰².

Výklad, který jsem zde podal, vybízí arci také k filologickým úvahám, zdali některá z oněch společných nebo také jen moravsko-valašských slov, respektive jazykových označení nepocházejí již ze starého keltského pramene. To by, myslím, byla vděčná úloha pro jazykozpytce — keltology. Sám jako odborník se nepokládám za oprávněna vyjadřovat se o této věci podrobněji¹⁰³.

¹⁰⁰ Plinius, NH. IV. 80: pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem.

¹⁰¹ V karpatské oblasti maloruské má slovo *voloch* stále ještě také svůj význam označení národnostního, srovnej Crânjală, l. c. 413. Vedle pasení ovcí se ovšem Valaši v krajinách níže položených zabývali také zemědělstvím a různými řemesly; jejich jméno přešlo — podle všeho již velmi dávno (nejstarší doklad v Polsku ze 14. století, viz výše str. 51, pozn. 88) také na koně (*valach*), jejichž kleštěním a snad i prodejem se zabývali, a kteří našli především u zemědělců pro svou klidnější a trpělivější povahu tak velkou oblibu, že se v našich končinách přestalo již dávno hřebců k zemědělským pracím užívat; srovnej k tomu Crânjală, l. c. 413, 479 a jinde (tam viz i jinou literaturu).

¹⁰² Srov. Crânjală, l. c. 122 a d., 197 a d. passim, 465 a d.

¹⁰³ Stať o Valaších byla z rukopisu této práce otištěna ve VG. IV. 221 a d. Poslední zmínka o filologické stránce otázky přinesla již první kladný výsledek potud, že mi sdělil Dr. P. Beněš, že pokládá jméno hlavní řeky moravského Valašska *Bečva* za keltské (*Bečva* = „horská voda“); srov. jeho stať Une trace celtique dans la toponymie de l'Europe centrale, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university VI (1957, vyšlo po odevzdání této práce do tisku), řada E č. 2, str. 129 a d., 133; k jeho úvaze bych upozornil také ještě na to, že citát ze *Suetonia*, Vit. 18 (cui *Tolosae* nato cognomen in pueritia *Becco* fuerat: id valet *gallinaei rostrum*) má z našeho stanoviska také ještě zvláštní zajímavost proto, že v okolí Tolosy v jižní Gallii byla usídlena druhá větev Volků Tektosagů!

A mám za to, že by se také naši národopisci měli podobně zabývat otázkou valašského zvykosloví, zdali a pokud v něm lze nalézt reminiscence na staré keltské předchůdce našich slovanských Valachů. Sám bych tu chtěl upozornit na dvě vánoční pověry na Valašsku. Obě se týkají věštek, vdá-li se děvče do roka. Podle jedné z nich jde děvče po štědrovečerní večeři ven a zaklepá měchačkou na dvířka slepičího kurníku. Ozve-li se k o h o u t silně, dívka se do roka provdá. Ozve-li se kohout jen slabě, bude svatba později.

Věštecká úloha kohouta v tomto vánočním (slunovratovém) obyčeji našich Valachů upomíná velmi výrazně na galský kult kohouta (*gallus* = kohout, *Galli* = Keltové v staré Gallii, odkud přišli i naši Volkové!).

A podobně příznačná je i druhá pověra, na Valašsku běžná: o vánočních svátcích se sejdou dvě děvčata, každé z nich namaže kousek chleba tukem, a pak přinesou k o c o u r a ; kterého kousku chleba se kocour dříve uchopí, toho dárně se do roka provdá. Kdo ví, jaké lásce se kočky ještě dnes v celé Francii — staré Gallii — těší, musí být přesvědčen, že také u tohoto valašského obyčeje jde o prastarou víru ve věštecký dar kocourů, která není původu slovanského, ale může velmi dobře být dědictvím našich Valachů po jejich dávných keltských předchůdcích.

Konečně bych tu chtěl upozornit na místní názvoslovnou památku na staré Volky ze severní Moravy, k níž se pojí zajímavá pověst, kterou zaznamenal již profesor Píč ve svém Výzkumu z roku 1893: při pramenech Frankstadtského¹⁰⁴ potoka nedaleko Pradědu se nazývá jedna jáma *Walichloch* (= *Wälschloch*), o níž se zachovala tradice, že se tam nalézá zlato, a že přicházejí *Vlaši*, mužiči oblečení v šedém šatě, kteří tam zlato hledají¹⁰⁵.

Obě jména *Walichloch* (*Wälschloch*) a *Vlaši* pocházejí rovněž ze starého keltského *Volc* — *Valch* (= *Vlach*)¹⁰⁶.

Všecky tyto pověsti a obyčeje ukazují názorně, stejně jako podnes na Moravě živé ethnické označení *Valach*, jak jméno *Volků*, starých keltských obyvatelů Moravy, utkvělo v reminiscencích jejich slovanských i germánských obyvatelů, jejichž předkové tu s Volky po delší dobu až do jejich zániku (asimilace) žili a zdělili po nich jednak jejich staré, třeba poněkud obměněné jméno, jednak také část jejich krve a jistě i leccos z jejich řeči a jiných jejich obyčejů . . .

¹⁰⁴ Frankstadt, později Frankštát, dnešní Nový Malín, okres Šumperk.

¹⁰⁵ J. L. PÍČ, Archeologický výzkum ve středních Čechách 1889—1892 (Praha 1893), sl. XVI pozn. 26, podle MÁG Wien XV, Verh. 39.

¹⁰⁶ Viz k tomu literaturu, uvedenou na str. 34, pozn. 14.